

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE SAVAŞLARDA KADIN

Zekeriya AKMAN*

Öz

Bu çalışmada, Hz. Muhammed döneminde yapılmış olan savaşlarda, kadınların üstlenmiş oldukları görevlerin ortaya konması amaçlanmaktadır. Hz. Peygamberin, kadınların savaşa katılması konusunda tavrı, kendisine gelen talepler ve bunlara karşı vermiş olduğu cevaplar araştırılmıştır. Bu dönem yapılmış olan savaşlarda, hem İslam Savaşçıları hem de Mekke Ordusu içerisinde kadınlar yer almıştır. Kadınlar daha çok geri hizmeti sayılabilecek, cepheye su taşımak, yemek yapmak, sağlık hizmetleri, konaklama bölgelerinde bekçilik yapmak, şiirler okuyarak erkekleri cesaretlendirmek gibi görevler yapmışlardır. Sayıları az olmakla beraber savaşlarda fiili çatışmalara katılmış olan kadınlar da bulunmaktadır. Bu makalede, Hz. Peygamber döneminde yapılmış olan savaşlarda kadınların yapmış oldukları faaliyetleri belirlemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Kadın, Sağlık, İslam Tarihi, Hz. Muhammed.

Activities of The Women in The Wars of Prophet Muhammed Era

Abstract

Missions of the women in the wars of Prophet Muhammad era is aimed to be introduced in this study. Hz Muhammad's attitude toward women's participation in the war, demands on him and his replies are presented. Women joined both Islam Warriors and Meccan Army in the wars of the era. They had the missions like carrying water to the front, cooking, giving health services, guarding the accommodation areas and encouraging men by reciting poems which could be counted as service duties. Although few, there were some women actively participated in the clashes. In this study, the women's missions in the wars of Prophet Muhammad era is aimed to be described.

Keywords: War, Health, History of İslam, Woman, Prophet Muhammad.

Giriş

Kadınlar, tarihin ilk dönemlerinden itibaren sosyal hayatın hemen hemen her kademesinde yer almışlar ve çeşitli görevler üstlenmişlerdir. İnsanlık Tarihinin başlangıcından itibaren sosyal hayatın birçok alanında yer

---

* Dr., Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. E-posta: zekeriyaakman@hotmail.com.

alan kadınların belki de en az görev üstlendikleri yer savaşlar olmuştur. Tarihe baktığımızda yapılmış olan savaşlarda muharebe görevi çoğunlukla erkeklere verilmiştir. Çatışmalarda asli görev erkeklere verilmesine rağmen yine birçok savaşta ihtiyaç halinde kadınların da savaşlarda rol aldıkları görülmektedir. Biz de bu çalışmamızda Hz. Peygamber döneminde yapılmış olan savaşlarda kadınların üstlenmiş oldukları görevleri incelemeye çalışacağız.

İslam öncesi dönemde, Arap Toplumunda birçok kabile için savaş hayatın tabii bir parçasıydı. Bu dönemdeki savaşlarda Arap kadınları erkeklere cesaret vermek, onların çatışmalardaki gayretlerini arttırmak için muharebe alanlarında yer almışlardır. Cahiliye dönemindeki bu savaşlarda kadınlar daha çok geri hizmetlerde görev üstlenmiş, yaralıları tedavi ederek bir nevi hemşirelik olarak değerlendirilebilecek vazifeler yapmışlardır.¹

Cahiliye döneminde kadınlar savaşlarda geri hizmetler gibi görevlerde bulunmalarına rağmen çatışmalarda da çok aktif roller üstlenmişlerdir. Cahiliye toplumunda kadınların değerli görülmeyip bir yük olarak algılanmalarının bir nedeni de muhtemelen savaşlarda erkekler kadar faydalı olamamalarından kaynaklanmıştır.²

İslam'ın gelişinden sonra Müslümanlar, müşrikler ve diğer komşu kabilelerle çatışmalar yapmak zorunda kalmışlardır. İslam Toplumu, Kuranı Kerim'in "Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın"³ emri doğrultusunda zaman zaman kendini savunmak ve İslam dinini tebliğ amacıyla savaşlara katılmıştır.

Aynı şekilde "Kuran, insanlara malını ve kendi nefsinin Allah yolunda terk etmek diye açıklanan cihadı emreder. Bu sebeple kadın ve kölelerin dışında her Müslüman için askerlik hizmetini yapma mecburiyetinin olduğu ve erkeklerin yeterli olmadığı zamanlarda bu göreve kadın ve kölelerinde alınacağı kaydedilmektedir."⁴

İslam dini her Müslüman'ın Allah yolunda nefsinin yenerik cihat etmesini istemiştir. Cephede savaşarak yapılan cihattan erkekler sorumlu tutulmuş, Hz. Peygamber döneminde yapılan savaşlarda muharip sınıfı daima erkekler oluşturmuştur. Zorunlu durumlarda ve ihtiyaç halinde kadın ve kölelerin de savaşa katıldıkları görülmüştür.⁵

¹ Ali Bardakoğlu, "Sosyal Hayatta Kadın, Cahiliye Döneminde Kadın", Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, s. 19.

² Bardakoğlu, "Sosyal Hayatta Kadın, Cahiliye Döneminde Kadın", s. 15-19.

³ Bakara, 1/190.

⁴ Rıza Savaş, Hz. Muhammed Devrinde Kadın, Bursa, s. 236.

⁵ Mehmet Birekul, Peygamber Günlerinde Kadın, Konya 2004, s. 109.

Bazı İslam âlimleri, Hz. Peygamber döneminden sonra, savaşlarda erkekler ile beraber kadınların yer almasının ve muharebe meydanlarında onlardan yararlanılmasının caiz olduğunu belirtmişlerdir. Kadınların, yakın akrabaları itiraz etmedikçe seferlere ve gazalara gönüllü sıfatıyla katılabileceklerini uygun görmüşlerdir.⁶ Kadınlar, savaş alanlarında herhangi bir fitneye sebep vermeden örtülerine riayet etmeleri şartıyla yaralıları tedavi etmek, sutaşıma gibi bir takım geri hizmetleri yapabilecekleri, düşmanın kendilerine saldırması halinde ise savunma yapmaları ve savaşa fiilen katılmaları uygun görülmüştür. Bu durumu Hz. Peygamber döneminde yapılan savaşlara baktığımızda açık bir şekilde görebilmekteyiz. Cihat sadece erkeklerle farz kılınmasına rağmen düşmanın İslam diyarına saldırısı durumunda bu görev kadınlar için de kaçınılmaz olmuştur.⁷ Hz. Peygamber döneminde yapılmış olan savaşlarda muharip sınıfı tamamıyla erkeklerden oluşmuştur. Erkek sahabeler şehitlik mertebesine ulaşmayı ve Müslüman olmayanlarla mücadeleyi en büyük arzuları haline getirmişlerdir. Görüldüğü üzere bu dönemde düşmanla savaş kadınların asli görevi olarak algılanmamıştır. Ancak bu dönemde yapılmış olan bazı savaşlarda kadınlar hem cephe gerisinde görevler yapmışlar hem de çatışmalara fiilen katıldıkları da olmuştur. Hadis ve İslam tarihi kaynaklarına baktığımızda, bu dönemde savaşlara kadın sahabilerin katıldığına dair örnekler görmekteyiz. Ümmü Atiye el-Ensariyye'nin "Resulullah ile birlikte yedi gazveye katıldım. Onların geride bıraktıkları yüklerine bakıyor, onlara yemek pişiriyor, yaralıları tedavi ediyor, hastalara bakıyordum."⁸ şeklindeki ifadesiyle savaşlara katıldığını beyan etmektedir. Yine bir kadın sahabe, Hz. Peygamberle birlikte altı sefere katıldığını ve hastaları tedavi ettiğini belirtmektedir.⁹ İbni Abbas'a, Hz. Peygamberin kadınlarla birlikte savaşa katılıp katılmadığı sorulmuş, o da "Peygamberimiz kadınlarla birlikte gazvelere çıkardı, kadınlar yaralıları tedavi eder, ganimetten de paylarını alırlardı."¹⁰ şeklinde cevap vermiştir. Hz. Peygamber sefer ve gazvelere çıkınca eşlerinden birisini de kura ile belirleyerek beraberinde götürmekteydi.¹¹

İslam Tarihi kaynakları, Hz. Muhammed'in Medine'ye hicretinden sonra seriyyelerle birlikte otuz üç sefer gerçekleştirdiği ve bunlardan yedi

⁶ Muhammed Hamidullah, İslamda Devlet İdaresi, trc. Kemal Kuşçu, İstanbul, 1963, s. 207.

⁷ Ekrem Ziya Umeri, Medine Toplumu, Çev. Nureddin Yıldız, İstanbul, tsz., s. 167.

⁸ Müslim, es-Sahih, Cihad, 142, İbni Mace, Sünen, Cihad, 37.

⁹ Buhari, es-Sahih, İdeyn, 20.

¹⁰ Müslim, es-Sahih, Cihad, 137.

¹¹ Buhari, es-Sahih, Cihad, 64.

tanesinde fiili çatışmaların meydana geldiğini kaydetmiştir. Çok uzun olmayan bir dönem içinde bu kadar savaşın meydana gelmesi İslam toplumu için savaş olgusunun sosyal hayatın bir parçası haline geldiğini ortaya koymaktadır.¹² Buna rağmen kadınlar savaşın asli unsuru olarak kabul edilmemiştir.

Elimizdeki kaynaklara göre Müslümanlar ile müşrikler arasında gerçekleşmiş olan Bedir muharebesinde, İslam ordusunun içerisinde kadınların yer almadığını görmekteyiz. Müslüman kadınların savaşlarda yer almalarına dair ilk örnekleri Uhud savaşında görmekteyiz. Uhud ve daha sonraki savaşlarda kadınların orduyla beraber savaşa katıldıkları ve önemli görevler üstlendikleri görülmektedir.

Hz. Muhammed'in Kadınların Savaşlara Katılmaları Konusundaki Tavrı

Hz. Peygamber, döneminde yapılmış olan savaşlara kadınların katılmasını her ne kadar tasvip etmemiş ise de İslam ordusu içerisinde sayıları az da olsa kadınların çeşitli görevleri ifa için yer aldıklarını görmekteyiz. Bu dönem de yapılmış olan savaşlarda orduya katılım isteğinin kadınlardan geldiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber Bedir savaşı öncesi, bu muharebeye katılmak isteyen Ümmü Varaka'ya izin vermemiştir. Hz. Muhammed kendisine "eş-şehide" unvanını vererek savaşa katılma isteğini reddetmiştir. Yine aynı savaşa katılmak için Hz. Peygambere müracaat eden Ümmü Kebşeye de izin verilmemiştir. Hz. Peygamber "Muhammed kadınlarla beraber savaşıyor" denilmesini önlemek için Ümmü Kebşeye savaşa katılma izni vermediğini belirtmiştir.¹³ Hz. Muhammed, Ümmü Kebşenin bu isteğine, kadınların evlerinde çocukları ve eşleri için yaptıkları hizmetin cihada eş değer olduğunu vurgulamıştır.¹⁴ Hz. Muhammed, Hz. Aişe'nin savaşa katılma isteğine de "sizin cihadınız hacdır"¹⁵ şeklinde cevap vererek bu talebi de uygun görmemiştir. Yine Ümmü Kebşeden rivayet edilen bir hadise göre Uzre kabilesinden bir kadın Hz. Peygambere gelerek "Ey Allahın Resülü benim orduda savaşa şöyle şöyle katılmam hususunda izin verir misiniz? demiş, Hz. Muhammed hayır diye cevap verince kadın, "Ben savaşmak istemiyorum, yaralıları hastaları tedavi etmek hastalara su taşımak istiyorum" deyince kadına cevaben; sonunda uyulacak sünnet olmazsa ve falanca kadın savaşa çıkmış denmezse sana izin verirdim. Sen evinde oturmalısın." şeklinde buyurmuştur.¹⁶

¹² Birekul, Peygamber Günlerinde Kadın, s. 108-109.

¹³ Savaş, Hz. Muhammed Devrinde Kadın, s. 236-237.

¹⁴ Savaş, Hz. Muhammed Devrinde Kadın, s. 237, Birekul, Peygamber Günlerinde Kadın, s. 109.

¹⁵ Buhari, es-Sahih, Cihad, 62.

¹⁶ İbn Hcer el-Askalani, El-İsabe fi Temyizi's-Sahabe, 1907, C. 7-8, s. 270.

Hz. Peygambere gelmiş olan bu taleplerden ve bunlara vermiş olduğu cevaplardan görülmektedir ki Medine döneminin ilk devrelerinde kadınların harbe fiili katılımlarının uygun görülmediği anlaşılmaktadır. Bu dönemde kadınlar için çatışmalara sadece fiilen katılmamanın yanı sıra aynı zamanda yaralı ve hastaları tedavi etme, askerlere su taşıma, ölüleri nakletme gibi yardımcı hizmetler de uygun görülmemiştir.¹⁷

Kaynaklarımıza göre Bedir savaşında Müslüman ordusu içerisinde kadınlar yer almamıştır. Hâlbuki aynı savaşta Mekkeli müşrik ordusu içerisinde kadınların varlığı bilinmektedir.¹⁸

Hz. Peygamberin kadınlardan gelen savaşa katılma isteklerini reddetmesi Medine döneminin ilk başlarına ve özellikle Bedir savaşı öncesine rastlamaktadır. Hz. Peygamberin kadınlardan gelen savaşa katılma isteklerini reddetmesine gerekçe olarak göstermiş olduğu sebebin düşmanların Müslümanlar kadınları savaştırıyor suçlamasını engellemek olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü daha sonraları savaşa katılma taleplerine Hz. Peygamber'in tavrı nispeten farklı olmuştur. Nitekim Enes bin Malikin rivayet ettiği bir hadise göre; Ümmü Süleym Hz. Peygambere gelerek savaşa katılmak istediğinde, Resulullah ona cihadın kadınlara farz kılınmadığını söylemiştir. Bunun üzerine Ümmü Süleym yaralıları tedavi edebileceğini, göz ağrılarına ilaç yapabileceğini, mücahitlere su taşıyabileceğini söyleyince, Hz. Muhammed "O halde gazaya çıkmanız ne güzel olur" diyerek savaşa katılmasını tasvip etmiştir.¹⁹ Hz. Peygamberin bu cevabından da anlaşılmaktadır ki normal şartlarda savaşa katılmanın kadınların asli görevi olmadığı, yardımcı hizmetler için özel durumlarda savaşa katıldıkları görülmektedir. Hz. Peygamber, kendisinden sonra yapılacak olan, bir deniz savaşını işaret eden konuşması esnasında, Ümmü Haram binti Milhan adındaki hanım sahabe, Hz. Peygamberden dua talep edip bu savaşa katılmanın kendisine de nasip olmasını arzu etmiştir. Resulullah, Ümmü Haram için dua etmiş ve onun bu savaşta şehit olacağını işaret etmiştir. Ümmü Haram daha sonra yapılmış olan Kıbrıs'ta Bizans'a yönelik deniz savaşında İslam ordusu içerisinde yer almış ve çatışma sahasına gider iken şehit olmuştur.²⁰

¹⁷ Ali Toksarı, "Sosyal Hayatta Kadın, Hz. Peygamber Devrinde Kadın", Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005. s. 94-95.

¹⁸ Savaş, Hz. Muhammed Devrinde Kadın, s. 237.

¹⁹ Toksarı, "Sosyal Hayatta Kadın, Hz. Peygamber Devrinde Kadın", s. 95.

²⁰ Buhari, es-Sahih, Cihad, 3, İbnul Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, Darul Hadis, Kahire, tsz., C. 3, s. 213.

Hız. Peygamber, kadınların savaşa katılmasını uygun görmeyip bu yöndeki teklifleri genellikle reddetmesine rağmen, aynı dönemde Müslümanların katılmış olduğu savaşlarda düşman saflarında kadınların aktif roller üstlendiklerini görmekteyiz. Uhud Savaşında Mekke ordusu, ilk başlarda bozguna uğrayıp bayraktarları vurulunca, Ehabîş kabilesine mensup Amra binti Alkame adındaki kadın, yere düşen Mekke ordu sancağını alarak uzun süre taşımıştır. Nitekim Hasan bin Sabit bu olay üzerine yazmış olduğu şiirde Ehabîş Kabilesi kadınlarının erkeklerden daha cesur olduğunu ifade etmiştir.²¹ Bu örnekten de anlaşılmaktadır ki kadınların savaşa katılması sadece Müslümanlara mahsus bir uygulama olmamış, bilakis onların rakipleri olan Mekke ordusu saflarında daha çok rastlanılan bir uygulama olmuştur.

Hız. Peygamber dönemi savaşlarda kadınlar genellikle geri hizmeti diyebileceğimiz yardımcı hizmetlerde görevler üstlenmişlerdir. Kadınların bu dönemdeki savaşlarda üstlenmiş oldukları görevleri ve yapmış oldukları fedakârlıkları aşağıdaki başlıklar altında sıralamak mümkündür.

Savaş ve Seferlere Ekonomik Destek Sağlanması

Müslüman kadınlar gerekli görülen zamanlarda ordunun ihtiyaçlarını karşılamada katkı olsun diye takılarını vererek savaşlara destek olmuşlardır. Ümmü Sinan el-Eslemiyye, Tebük seferine çıkan İslam ordusuna yardım amacıyla kadınların halhallerini ve yüzüklerini Hız. Peygambere verdiklerini gördüğünü, kadınların bu şekilde savaşa katkıda bulduklarını ifade etmektedir.²²

İstihbarat Alanında Üstlenmiş Oldukları Görevler

Hız. Peygamber savaş veya başka amaçlarla Medine dışına çıktığı zamanlarda Şehrin durumunu öğrenmek için kadınlardan bilgiler almıştır. Nitekim Ğabe Gazvesinden dönerken Ebu Zer el-Gıffarinin hanımı "insanların haberlerini Hız. Peygambere bildirerek durumdan haberdar olmasını sağlamıştır."²³

Savaşlarda Sağlık Alanında Yapmış Oldukları Faaliyetler

Bu dönem yapılmış olan savaşlarda kadınların yapmış olduğu hizmetlerin başında sağlık hizmetleri gelmektedir. Hız. Fatıma, Ümmü Eymen, Esmâ binti Ebubekir, Rubeyyi binti Muavviz, Leyla el-Gıffari,

²¹ Muhammed Hamidullah, Hız. Peygamberin Savaşları, Çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1962, s. 80-1.

²² El-Vakidi, Kitabu'l-Meğazi, Beyrut, 1989, C. 3, s. 992.

²³ El-Vakidi, Kitabu'l-Meğazi, C. 2, s. 548, Savaş, Hız. Muhammed Devrinde Kadın, s. 236.

Kuaybe binti Said el-Eslemiyeye, Hamme binti Cahş, Ümmü Atiye el-Ensariye gibi kadın sahabilerin cephede yaralıları tedavi ettikleri bilinmektedir.²⁴

Kuaybe binti Said el-Eslemiyeye, Hayber savaşı sırasında mescitte kurulan bir çadır içerisinde yaralıları tedavi etmiştir.²⁵ Bu savaşta ok yarası alan Sa'd adındaki sahabinin onun çadırında tedavi edildiği nakledilmiştir.²⁶ "Asım Köksal bu kadının İslamda resmen görevlendirilen ilk kadın doktor olduğu belirtmiştir."²⁷

Yine Ümmü Ziyad adındaki kadın sahabe, savaş meydanında yanında bulundurduğu ilaçlarla yaralıları tedavi etmiştir.²⁸ "Uhud savaşında Müslümanların bozguna uğradıkları ve Hz. Peygamberin şehit edildiği haberi Medine'ye ulaştığı zaman dokuz kadın sahabe hastaları tedavi ve su taşıma amacıyla içecek ve yiyecek yüklenerek Uhuda gitmişlerdir.²⁹ Hz. Aişe ve Ümmü Süleym yaralıları tedaviye çalışmışlardır. Ümmü Atiye el-Ensariye adındaki kadın sahabe ise Resulullah ile beraber yedi gazveye katıldığını ve yaralıları tedavi ettiğini belirtmiştir.³⁰ Buharide geçen diğer bir rivayete göre de; ismi verilmeyen bir kadın sahabe, Hz. Peygamber ile birlikte altı sefere katıldığını ve yaralıları tedavi ettiğini belirtmektedir.³¹ Kaynaklar Uhud savaşına yaralıları tedavi etmek amacıyla on dört kadın sahabinin katıldığını ve bunların başında Ümmü Süleym, Hz. Aişe, Hz. Fatıma, Ümmü Eymen, Hamme binti Cahş olduğunu belirtmektedir.³² Hz. Fatıma bu savaşta Hz. Muhammed'in yüzündeki kanları temizlemiş ve onu tedavi etmeye gayret göstermiştir.³³ Yine Rubeyye binti Muavviz, Uhud savaşında yaralıları tedavi ettiğini ifade etmektedir.³⁴ Ümmü Umara adındaki kadın sahabe Uhud savaşına katılırken yanında sargı bezleri götürdüğü rivayet edilmektedir.³⁵

Hayber savaşına ailesi ile birlikte katılmış olan Ümmü Sinan, yanında bulunan ilaçlarla erkekleri tedavi ettiğini ifade etmiş, aynı savaşta Ümmü Ziyad'ın da yanında ilaçlar bulundurduğu, hasta ve yaralıları tedavi

²⁴ Buhari, es-Sahih, Cihad, 67, Müslim, es-Sahih, Cihad, 142, İbni Mace, Sünen, Cihad, 37, Birekul, Peygamber Günlerinde Kadın, s. 110-11.

²⁵ Toksarı, "Sosyal Hayatta Kadın, Hz. Peygamber Devrinde Kadın", s. 96.

²⁶ Birekul, Peygamber Günlerinde Kadın, s. 110-11

²⁷ Toksarı, "Sosyal Hayatta Kadın, Hz. Peygamber Devrinde Kadın", s. 96.

²⁸ Birekul, Peygamber Günlerinde Kadın, s. 110.

²⁹ Toksarı, "Sosyal Hayatta Kadın, Hz. Peygamber Devrinde Kadın", s. 95.

³⁰ Müslim, es-Sahih, Cihad ve Meğazi, 142.

³¹ Buhari, es-Sahih, İdeyn, 20.

³² El-Vakidi, Kitabu'l-Meğazi, C.1, s. 249-50.

³³ El-Vakidi, Kitabu'l-Meğazi, C.1, s. 249.

³⁴ Buhari, es-Sahih, Cihad, 67.

³⁵ İbn Hişam, e's-Siretü'n-Nebeviyye, Tahkik Mustafa Saka, C. 3-4, tsz., s. 81.

ettikleri belirtilmiştir.³⁶ Yine Beni Ğiffardan olan genç bir kadın sahabinin, Hayber savaşına yaralıları tedavi etmek amacıyla katıldığı ve bu görevi ifa ettiği belirtilmektedir.³⁷ Hz. Peygamber döneminde yapılmış olan savaşlardan biri olan Hayber'in fethine, Ümmü Seleme, Safiye binti Abdulmuttalib ve Ümmü Eymen'in de aralarında bulunduğu yirmi kadar kadın sahabe, yaralıları tedavi etmek ve diğer hizmetler için erkeklerle beraber sefere çıkmışlardır.³⁸ Hz. Peygamber ile birlikte seferlere katılan Hz. Aişe harp meydanlarında cesur bir hasta bakıcı olarak görev yapmıştır.³⁹ Hz. Peygamber dönemindeki savaşlarda Bedir hariç diğer bütün savaşlarda kadınların cephede sağlık faaliyetlerinde bulunmak üzere yer aldıkları görülmektedir.

Cepheye Su Taşınması ve Savaşçılar İçin Yemek Hazırlanması

Hz. Peygamber dönemindeki savaşlarda, kadınların en çok görev üstlenmiş oldukları alanlardan biri de cepheye su taşımak ve savaşçıların yemeklerini hazırlamaya yönelik faaliyette bulunmaktır. Arap yarımadasının iklim şartları göz önünde bulundurulduğunda su temini en çok ihtiyaç hissedilen konu olmuştur. Kadın sahabiler ordunun yemeğinin hazırlanması ve taşınması, su ihtiyacının karşılanması hususunda özellikle Uhud savaşı ve sonrasında önemli ölçüde görevler üstlenmişlerdir. Buhari'nin kaydetmiş olduğu bir rivayette; Hz. Aişe ve Ümmü Süleym'in sırtlarında kırbalar olduğu halde koşarak su doldurup getirdikleri ve yaralılara verdikten sonra tekrar suya koştukları belirtilmektedir.⁴⁰ Yine Uhud savaşında Hamme binti Cahş el-Esediyye'nin su dağıttığı, Hz. Aişe ile beraber yaralıların ağızlarına su verdikleri rivayet edilmektedir.⁴¹ Ümmü Salit'in Uhud harbinde kırbalar yüklenerek su taşıdığı ve kılıç kınlarının söküklüklerini diktiği bilinmektedir.⁴² Rubeyye binti Muavviz de Uhud savaşında yaralılara su taşıdığını ifade etmiştir.⁴³ Sıcaklar altında savaşan erkeklerin su ve yemek ihtiyaçlarını karşılayan kadınlar aynı zamanda su kırbalarının dikimi ve hazırlanması konusunda da aktif rol almışlardır.

³⁶ El-Vakidi, Kitabu'l-Meğazi, C. 2, s. 266-7.

³⁷ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, C. 3-4, s. 346.

³⁸ İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Ankara, 2001, s. 196.

³⁹ Ziya Kazıcı, Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri, İstanbul, 1997, s. 241.

⁴⁰ Buhari, Sahih, Cihad, 65.

⁴¹ Umeri, Medine Toplumunu, s. 167.

⁴² Buhari, es-Sahih, Cihad, 66.

⁴³ Buhari, es-Sahih, Cihad, 67-68.

Savaş Meydanlarında ve Konaklama Yerlerinde Eşyaların Gözetimi ve Korunması

Kadınların bu dönemde yapılmış olan savaşlarda üstlenmiş oldukları bu görevi, bir nevi geri hizmet olarak değerlendirmek mümkündür. Ümmü Atiye konaklama yerlerinde eşyaların gözetilmesi görevini üstlendiğini ifade etmiştir.⁴⁴

Şiir ve Hitabet Yoluyla Erkekleri Cesaretlendirme Görevi

Savaşlarda kadınlar tarafından şiirler okunarak ve etkili konuşmalar yapılarak erkekler cesarete teşvik edilmiştir. Bu yolla erkekleri galeyana getirme âdeti, Araplarda var olan bir gelenek idi. Bir nevi psikolojik bir destek olan bu faaliyeti Mekke ordusundaki kadınlar çokça yapmışlardır. Uhud savaşında Mekke ordusunu cesaretlendirmek için başta Hint binti Utbe olmak üzere kadınlar def çalarak, şiirler okuyarak erkekleri cesaretlendirmeye ve iyi savaşmaya teşvik etmek için gayret sarf etmişlerdir.⁴⁵ Uhud savaşından sonra yüksek bir kayaya çıkarak, Müslümanlardan Bedir savaşının öcünü aldıklarını söyleyen ve şiirler okuyan Hint binti Utbe'ye Müslümanlar tarafından Hint binti Usase cevap vermiştir.⁴⁶ Hz. Peygamber'in halası Safiye binti Abdulmuttalib Uhud savaşında erkekleri kınayarak onları yenilgiden sorumlu tutmuştur.⁴⁷ Bu savaştan sonra düşman kuvvetleri gidince İslam Ordusu toplanmış ve saf haline geçmiştir. Bu savaşta yer alan on dört kadın sahabe de, ordunun arkasında saf halinde dizilerek yerlerini almışlardır.⁴⁸

Bazı savaşlarda Müslüman kadınlar şehitlerin defin ve teşhiz işlemine de yardımcı olmuşlardır. Bu işi ölüleri cephe gerisine taşıyarak yapmışlardır. Rubeyyi binti Muavviz adındaki kadın sahabe, savaşta ölenleri taşıdıklarını ifade etmiştir.⁴⁹

Kadınların Çarpışmalara Fiili Katılımları

Hz. Peygamber döneminde yapılmış olan savaşlara, sayıları az olmakla birlikte fiili çatışmalara katılan kadın sahabiler de vardır. Bunların başında, Ümmü Ümare Nesibe binti Ka'b bin Amr el-Maziniyye'yi zikretmek mümkündür. Kocasını ve iki oğlu ile birlikte Uhud savaşına katılan

⁴⁴ İbn Sa'd İbn Muni el Basri ez-Zühri, et-Tabakat'ül Kübra, Beyrut, 1960. C. 8, s. 320.

⁴⁵ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, C. 3-4, s. 67, İbnul Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, tsz., C. 2, s. 16.

⁴⁶ İbn İshak, Sireti İbni İshak, Tahkik, Muhammet Hamidullah, tsz., s. 312-313, İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, C. 3-4, s. 91, Diyarbekri, Tarihul Hamis fi Ahvalil Enfesi'n-Nefis, Beyrut, tsz., C. 1, s. 439.

⁴⁷ Savaş, Hz. Muhammed Devrinde Kadın, s. 240

⁴⁸ El-Vakidi, Kitabu'l-Meğazi, C.1, s. 314.

⁴⁹ Buhari, es-Sahih, Cihad, 67-68.

bu hanım sahabi'nin ilk amacı yanında taşıdığı kırba ile yaralılara su vermektir. Fakat savaşta Müslümanların zor duruma düşmesi nedeniyle, kılıç ve ok kullanarak fiili bir şekilde savaşa katılmıştır. Ümmü Umare, bu savaşta az sayıda erkekle birlikte Hz. Peygamberi korumaya çalışmış ve yanından ayrılmamıştır. Savaşta Mekke tarafından Amr bin Kaime ile karşılaşan Ümmü Umare ona kılıcıyla vurmuş fakat çift kat zırh giydiği için Amr yara almadan kurtulmuştur. Amr ise Ümmü Umare'yi omzundan yaralamıştır.⁵⁰ Uhud savaşında on iki yara aldığı rivayet edilen Ümmü Umare'nin omzundaki yara bir yıl sonra ancak iyileşmiştir. Uhud savaşından hemen sonra yapılmış olan Esed Gazvesine katılmak isteyen Ümmü Umare, yarasının kanaması durdurulamadığı için sefere katılamamıştır.⁵¹ Hz. Peygamber seferden döndükten sonra Ümmü Umare'nin durumunu sormuş, iyi olduğunu öğrenince durumuna sevinmiştir. Kaynakların, Uhud savaşında erkekler gibi savaştığını kaydettiği Ümmü Umareyi Hz. Peygamber " Uhud Savaşında sağıma soluma döndükçe Ümmü Umare'nin yanımda çarpıştığını gördüm." şeklinde ifade etmiştir.⁵² Hz. Peygamber'den sonra da savaşlara katılmış olan Ümmü Umare'nin, Yemame savaşında bir kolunu kaybettiği ve çok sayıda yara aldığı rivayet edilmiştir.⁵³

Kaynaklara göre, fiili çatışmalara katılmak zorunda kalan bir diğer hanım sahabi, Hz. Peygamber'in halası Safiye binti Abdülmuttalip'tir. Hz. Safiye Hendek savaşı esnasında bir konakta Hasan bin Sabit tarafından korunan kadınlara zarar vermek amacıyla yaklaşan bir Yahudi'yi uzaklaştırmasını Hasan'dan talep eder. Hasan bin Sabit, bunu yapamayacağını ifade edince, Hz. Safiye oradan aldığı bir direk Yahudi'yi vurarak öldürür. Bu olay nedeniyle Hz. Safiye bir gayrimüslimi öldüren ilk kadın olarak anılmıştır.⁵⁴

Kaynaklar ayrıca, Ümmü Süleym'in hamile olmasına rağmen Huneyn savaşına katıldığını belirtir. Belinde taşıdığı hançerle bu savaşa katılan Ümmü Süleym, sebat göstermeyip savaş meydanından kaçanların

⁵⁰ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, C. 3-4, s. 81-2, İbn Hcer el-Askalani, El-İsabe fi Temyizi's-Sahabe, C. 7-8, s. 261-2.

⁵¹ El-Vakidi, Kitabü'l-Meğazi, C. 1, s. 268, Savaş, Hz. Muhammed Devrinde Kadın, s. 239, Toksarı, "Sosyal Hayatta Kadın, Hz. Peygamber Devrinde Kadın", s. 97, Umeri, Medine Toplumu, s. 167.

⁵² İbn Hcer el-Askalani, El-İsabe fi Temyizi's-Sahabe, C. 7-8, s. 270, Toksarı, "Sosyal Hayatta Kadın, Hz. Peygamber Devrinde Kadın", s. 97.

⁵³ İbnül Esir, Üsdül Ğabe fi Marifeti's-Sahabe, Beyrut, 2003, C. 7, s. 360.

⁵⁴ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, C. 3-4, s. 228, İbnül Esir, Üsdül Ğabe fi Marifeti's-Sahabe, C. 7, s. 171-2, Yakubi, Tarihi Yakubi, Beyrut, 1993, C. 1, s. 367.

cezalandırmasını istemiştir.⁵⁵ Yine kadın sahabilerden Ümmü Eymen'in, Hayber savaşına katıldığı ve yaralandığı bilinmektedir.⁵⁶

Bu örneklerden de anlaşılmaktadır ki; Hz. Peygamber döneminde kadınlar bazen zaruretten de olsa savaşlarda yer almışlar ve fiilen çatışmalara katılmışlardır.

Bu dönemde yapılmış olan savaşlarda yer alan kadınlar, yaşlı kadınlar olmayıp hatta birçoğu genç sayılabilecek yaşlardaydı. Nitekim Uhud savaşına katılan Hz. Aişe henüz çok genç sayılabilecek bir yaştaydı.⁵⁷ İbn Hişam, Hayber savaşına, Beni Gıffar kabilesinden henüz daha yeni adet görmeye başlayan bir kadının katıldığını belirtmektedir. Hayber savaşına katılmış olan bu genç sahabinin savaştan sonra ganimetten payına düşen bir kolyeyi de aldığı bilinmektedir.⁵⁸ Yine bu dönemdeki savaşlara katılan hanım sahabilerin çeşitli konularda maharetleri olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin savaşların vazgeçilmezi olan atlara binicilikle ün yapmış kadın sahabiler vardır. Hint b. Utbe, Cüveyriye ve Ümmü Haris gibi hanım sahabiler diğer yeteneklerinin yanı sıra binicilik konusundaki maharetleri ile de ün kazanmışlardır.⁵⁹

Hz. Muhammed dönemi savaşlarda geri hizmeti yapmak suretiyle ya da fiilen çatışmalara katılmış olan kadın sahabiler ganimetten kendilerine düşmüş olan paylarını da almışlardır. Fakat bunların ganimetlerden almış oldukları paylar farklı olmuştur. Bazı savaşlarda kadın sahabilere ganimetten erkeklere düşen pay kadar bir pay verilmiştir, bazen ise erkeklerden daha az pay almışlardır. Kuaybe binti Said el-Eslemiyye, Ümmü'd-Dahak, Ümmü Ziyad, Ümeyye binti Kays, Ümmü Umare adındaki kadın sahabiler bu dönemde katılmış oldukları savaşlar sonrasında ganimetten pay almışlardır.⁶⁰ Kadınların ganimetten bazen erkeklerden daha az pay almalarının nedeni, muhtemelen savaşın asli unsuru olarak görülmemelerinden kaynaklanmıştır.

DEĞERLENDİRME

Tarih boyunca sosyal yaşamın birçok alanında yar alan kadınların beklide en az faaliyette buldukları alan savaşlar olmuştur. Kadınların İslam'ın gelişinden önce de savaşlara katıldıkları bilinmektedir. Fakat bu

⁵⁵ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, C. 3-4, s. 447.

⁵⁶ Savaş, Hz. Muhammed Devrinde Kadın, s. 240.

⁵⁷ Hamidullah, İslam da Devlet İdaresi, s. 206, Mahmut Şit Hattab, Komutan Peygamber, İstanbul, 1988, s. 32.

⁵⁸ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, C. 3-4, s. 346.

⁵⁹ Hamidullah, İslam da Devlet İdaresi, s. 207, Birekul, Peygamber Günlerinde Kadın, s. 111.

⁶⁰ Savaş, Hz. Muhammed Devrinde Kadın, s. 241-4.

katılım her zaman için sınırlı sayıda kalmış ve orduların ana unsurları erkeklerden oluşmuştur. Hz. Muhammed döneminde yapılmış olan savaşlarda da hem İslam ordusu hem de karşı ordular içerisinde kadınlar yer almışlardır. Fakat bu savaşlarda kadınların sayıları çok fazla olmamış ve genellikle, zaruret sonucunda harp meydanlarında yer almışlardır.

Hz. Peygamber, öncelikle kadınların savaşa katılmasına taraftar olmamış ve gelen talepleri, bazen onların bu görevle yükümlü olmadıklarını bildirerek, bazen de düşmanların bu durumu kınama ve eleştiri unsuru olarak kullanacaklarını ifade ederek reddetmiştir. Hz. Muhammed Uhud ve sonrasında yapılmış olan sefer ve savaşlarda geri hizmetleri yapmaları koşuluyla kadınların katılımlarına izin vermiş ve bazı kadınların cephe ve cephe gerisinde yapmış oldukları hizmetleri takdir etmiştir.

Bu dönemde yapılmış olan savaşlarda kadınlar, öncelikle cephe gerisi hizmetlerde görevler üstlenmişlerdir. Cepheye su taşıma, savaşçılara yemek hazırlama, yaralıları tedavi etme, ilaç ve bazı sağlık malzemelerini temin etmek gibi görevler yapmışlardır. Savaşa katılma amaçları cephe gerisi hizmetleri yerine getirmek olan kadınlar, savaşın seyrine göre zaruret halinde fiili çatışmalara da katılmışlardır. Bu dönemki savaşlarda İslam ordusu içerisinde, örnekleri fazla olmamakla beraber kadınların kılıç ve ok gibi savaş malzemelerini kullanarak fiili bir şekilde savaştıkları bilinmektedir. Savaşlarda kadınların yer almaları sadece İslam Ordusuna has bir durum olmamış, aynı çatışmalarda Mekke ordusu içerisinde de kadınlar yer almış ve aktif görevler üstlenmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Bardakoğlu, Ali, *"Sosyal Hayatta Kadın, Cahiliye Döneminde Kadın"*, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.
- Birekul, Mehmet, *Peygamber Günlerinde Kadın*, Konya, 2004.
- Buhari, Ebu Abdillan Muhammed b. İsmail, *Camiu's-Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993.
- Diyarbakri, Tarihul Hamis fi Ahvalil Enfesi'n-Nefis, Beyrut, tsz.
- Hamidullah, Muhammed, Hz. Peygamberin Savaşları, Çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1962.
- Hamidullah, İslam'da Devlet İdaresi, Çev. Kemal Kuşçu, İstanbul, 1963.
- İbnül Esir, Üsdul Ğabe fi Marifeti's-Sahabe, Beyrut, 2003.
- İbn Hacer el-Askalani, El-İsabe fi Temyizi's-Sahabe, 1907.
- İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, Tahkik Mustafa Saka, tsz.
- İbn İshak, Sireti İbni İshak. Muhammed Hamidullah, tsz.
- İbnul Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, Darul Hadis, Kahire, tsz.
- İbn Mace, Ebu Abdillan Muhammed b. Yezid, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993.

-
- İbn Sa'd, İbn Muni el Basri ez-Zühri, et-Tabakat'ül Kübrâ, Beyrut, 1960.
Kazıcı, Ziya, Hz. Muhammedin Aile Hayatı ve Eşleri, İstanbul, 1997.
Mahmut Şit Hattab, Komutan Peygamber, İstanbul, 1988.
Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, Camiu's-Sahih, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993.
Sarıçam, İbrahim, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Ankara, 2001.
Savaş, Rıza, Hz. Muhammed Devrinde Kadın, Bursa.
Toksarı, Ali, "Sosyal Hayatta Kadın, Hz. Peygamber Devrinde Kadın" Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.
Umeri, Ekrem Ziya, Medine Toplumunu, Çev. Nureddin Yıldız, İstanbul, tsz.
El-Vakidi, Kitabu'l-Meğazi, Beyrut, 1989.
Yakubi, Tarihi Yakubi, Beyrut, 1993.